

גליון זה הוא המשכו של גליון חוקת תשס"ו. עיון שם וצרפהו לגליוננו.

שאלה כללית:

ר' אליעזר אשכנזי: מעשי ה' פרק כ"ט

יתכן לומר בענין זה, שאין ספק שהנחש הוא סין אחד והשרף סין אחר. ושלח ה' שני מינים הללו לפרע מהם; אחד מה שדברו בגדו, ואחד מה שדברו בגדו משה; כמו שנאמר (כ"א ה') "וידברו באלוקים ובמשה". והנה בגד מה שדברו בגדו ית' שלח הנחש, שכן הוא נפרע בנחש ממי שידבר בסתר בגדו יתברך, כמו שנאמר בעמדם (ס' ג') "ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים, משה אצוה את הנחש ונשכם". ושלח עליהם השרף על מה שדברו בגד משה. כמו שאמרו חז"ל (אבות ב' י') "לחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש". ועל כן נאמר, ששלח ה' על המדברים ההם נחשים ושרפים.

וכבר ישראל, כאשר הרגישו אלה שני המינים באו עליהם על שדברו באלוקים ובמשה, התודו לפני משה את עונם; והיכן שהתודו - משה בגדל עצותנותו תיכף ומיד כחל להם מה שדברו בגדו, ולא בקשו נשנו רק שיתפלל לה', שימחול חלקו...

והנה היתה עצת ה' שיעשה משה הנחש, וכאשר הנחשים יביטו אליו באותה כונה לחיות - אין לה דודי גדול מזה, שחזר הם מתודים על עונם שעשו מעשה נחש. ועל ידי הודו יתרפאו.

והנה ה' יתברך אמר למשה "עשה לך שרף" ולא אמר: עשה לך נחש - כאלו אמר: "אני כבר מחלתי, אבל עשה לך שרף, שיתודו על העון שדברו בגדו, שלחשתם לחישת שרף. וזהו אומרו: "עשה לך" אמנם משה לא עשה כן, אבל עשה נחש, כאלו יאמר: "אני כבר מחלתי, אבל יתודו על העון שדברו בגדו". ולכן לא נאמר: "ויעשו כן".

בארפן שהקב"ה היה אומר: "מחלתי! ועשה בשבילך שרף" ומשה כאומר: "אני מחלתי" ולא עשה אלא נחש. אשרי העם שככה לו שליו נאמן, ואשרי העם שה' אלוקיו מלך רחמן!

(1) מה הם הקשיים בלשון הפסוקים שמנסה בעל מעשי ה' לישב?

(2) כיצד הוא מפרש את הבטוי "עשה לך" והיכן מצאנו ברש"י פירוש על דרך זו?

x (3) השוה את דבריו לדברי הרמב"ן שהובאו בגליון ויקהל פקודי ש.ז. (בסוף דבריו) החל מן "והנה לא הזכיר במשכן..." מהו הדמיון בין מקומנו ובין הפסוקים שעליהם ידבר הרמב"ן שם? (עיון שם שאלה א 7).

ר' יצחק עראמה: עקדת יצחק: (חמאה חס"ו)

...מתוך צערם באו לבקש תואנות ותלונות מצד הלחם ההוא האלוקי שניזונים בו, וגם המים הנתונים להם בנס, ואמרו, שהזכרים אשר להם כן הם בלתי בטוחים, וכמו שאמרו (קידושין ל"ט) "אין סומכין על חנם". ואחר שהם קלי ההסרה היה נחשב להם כאלו אין להם די ספוקם... והרי הוא להם כאלו אין להם.

ולפי זה דן אותם ה' ית' על פי דרכם. אמר: כיון שאין חפצכם לחיות כי אם על הטבה הטבעי, אף אני אעשה זאת לכם, שאניח הנחשים השרפים אשר במדבר על טבעם ולא אחסום פיהם מהזיק לכם, כמו שעשיתי עד הנה. וכן עשה. "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל ויבוא העם אל משה ויאמרו: חטאנו כי דברנו בה' ובך התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש..." אמר, שידעו ויכירו שאי אפשר להם לחיות בארץ ההיא רק דרך נס. ולזה הודו במה שחטאו עליו ראשונה ובקשו ממנו שיתפלל על החזרת הנס ההוא למקומו. וזהו מה שאמר לו ה' ית' למשה אחר תפילתו: "עשה לך שרף ושים אותו על בס והיה כל הנשך וראה אותו וחי..."

1. מהו הקשי (או הקשיים) בפסוק ה' שאותם הוא מיישב בראשית דבריו (עד "כאלו אין להם")?

2. הסבר את המלים המסומנות בקו.

xx 3. מה רמז מצא בלשון פרקנו, שהחזיר ע' אותם למצב הטבעי ובשלחו את הנחשים הפסיק את הנהגתו את הנסיים?

4. מהי תכלית נחש הנחשת לפי דבריו?

ר' יוסף אבן כספי: טירת כסף:

ואמנם ענין הנחש איננו נכון בענינו כמבוכת רבים מן המפרשים, אבל יש לי בו מבוכה אחת, לא ארפא ממנה לעולם אלא אם כן יצוה ה' לאחד מנביאיו שיעשה לי נחש כמו זה ואביס אליו ואחיה.

והמבוכה ההיא היא שלא אדע ענינו כמו שלא אדע ענין החושן והאיפוד, וענין העץ שהשליך משה במי מרה וזולת זה מפעולותיו כלם, עשאו במצות ה', ואיך בדע אנחנו פעולותיו ונפלאותיו, ולא נוכל לדעת פעולת שאר הנביאים כאלהו ואלישע שהיו למטה ממשה מאד מאד...

ר' יוסף אבן כספי: משנה כסף:

ד"ה עשה לך שרף: ואין לשאול: למה זה ועל מה זה, כי די לנו במה שענינו רואות, כי זאת הצורה המלאכותית בעשתה במצות ה' על דרך הרפואה, הנותן לה כח, כמו שמפורסם היום צורת האריה לכליות (??) לא שישתחוו לה ויעבדוה וחלילה. ומה יש לנו בזה מבוכה? רק כי לא בדע לעשותה.

מהי השאלה אשר לדעתו אינה צריכה להסרידנו (= אשר איננו נכון בה) ומהי השאלה אשר בה הוא נכון?

ד. והיה אם נשך הנחש את איש והביס אל נחש הנחשת - וחי.

ר' אבשלמה אשתרוק: מדרשי התורה (המאה הי"ד)

...ורמז גם כן שמי שיהיה נשך מיצר הרע, שהוא נמשל לנחש, שיביס למעלה אל השמים המספרים כבוד אל ומגידים בהשגחתו... ישכיל כי אלוה בגובה שמים ורוכב עליהם ומפעילם כרצונו. וזה שאמרו אל משה (פסוק ז'): "התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש" והוא יצר הרע.

ומה שאמר לשופו על בס ולא אמר להסיר הנחשים לגמרי, להורות, כי האדם בידו טובו להגביר שכלו על חמרו ושהחומר צריך אליו להשלים בפשו ולקיום המין.*

1. השוה דבריו לדברי כל הפרושים האחרים שהובאו בגליון זה ובגליון חוקת תשס"ו לענין בשיכת הנחש.

במה שובה תפישתו מתפישת כלם?

x 2. במה מצא בפסוק ז' רמז לתפישתו? * ע' עלון הדרכה.

ה. שאלות ברש"י:

(1) ד' ד"ה ותקצר נפש העם בדרך: בסורח הדרך שהוקשה להם; אמרו: "עכשו היינו קרובים להכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו, כך וזו אבותינו ונשתהו שלשים ושמנה שנה עד היום", לפיכך קצרה נפשם בענין הדרך. ולא יתכן לומר "ותקצר נפש העם בדרך" - בהיותם בדרך, ולא פירש בו במה קצרה, שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה: (זכריה י"א) "ותקצר נפשי בהם; וכגון (שופטים י') "ותקצר נפשו בעמל ישראל". וכל דבר הקשה על האדם נופל בו לשון קצור נפש, כאדם שהסורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר, ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער.

ובדבר המסריח נופל לשון "גדול", שגדול הוא וכבד על האדם, כגון (זכריה י"א) "וגם נפשם בחלה בי" - גדלה עלי; (איוב י') "ויגאה כשחל תצודני". כללו של פירושו: כל לשון קצור נפש בדבר - לשון שאין יכול לסבלו הוא, שאין הדעת סובלתו.

x (א) מה קשה לרש"י בפסוקנו?

(ב) האם בי"ת של "בדרך" לפי פירושו - הוראתה כבי"ת של בראשית כ"ד כ"ז אנכי בדרך נתני ה'... או כבי"ת של במדבר כ"א ונפשנו קצה בלחם הקלוקל.

xx (ג) לשם מה מסביר רש"י בהקשר זה, שבדבר המסריח נופל לשון גדולה...?

(2) ר' ד"ה את הנחשים השרפים: ששרפים את האדם בארס שניהם.

(א) מה קשה לו?

(ב) במה שובה ר' אליעזר אשכנזי (ענין שאלה א) מרש"י בתפישתו?

(3) ז' ד"ה ויתפלל משה: מכאן למי שטובקים ממנו, שלא יהא אכזרי מלמחול.

בעל זימוקי שמואל טקשה על דברי רש"י אלה:

יש להעמיק קצת ולדייק מלת "מכאן" דקאמר רש"י, מהיכא קא דייק לה רש"י? בשם החכם חביב טולידאגב שטעתי ד"ויתפלל משה בעד העם" הוא מיותר, דודאי מכיון שאמרו "חסאנו" ודאי התפלל בעדם, ואם כן לא היה צריך קרא למימר.

והר"י קורקיס אמר, ד"בעד העם" יתירא ומזה דייק רש"י, דהיה לו לומר "ויתפלל משה" וחו' לא! "ובעד העם" למה לי? אלא להורות שנתרצה להם.

אבל בעל זימוקי שמואל דוחה פירושו זה של הר"י קורקיס.

xx מהי חולשת פירושו זה? התוכל למצוא תשובה טובה מזו לישוב את דברי רש"י?